

مجمع تخصصی سلامت نظام

نشست سوم

سلسله نشست‌های
مرتبط با موضوع ازدواج

مشاوره، آموزش والگوه‌های موفق در تسهیل ازدواج

سلسله نشست‌های مرتبط با موضوع ازدواج
«مشاوره، آموزش و الگوهای موفق در تسهیل ازدواج»

موسسه تحقیقات جمعیت کشور
با همکاری کمیته زنان و خانواده مجمع تشخیص مصلحت نظام

نشست سوم با حضور:

دکتر فاطمه قاسمیپور

دکتر اکرم باجلان

دکتر نیما بردیافر

دکتر بهمن عبدی

دکتر محمد چیت ساز

تهیه و تنظیم: زهرا کریمی
ویراستار: زهرا جباری
صفحه آرایی: لیلی اسکندرپور

گزارش تفصیلی نشست سوم / صفحه ۵

دکتر محمد چیت ساز
خانواده در سیاست گذاری های پس از انقلاب در کانون توجه
قرار گرفته است / صفحه ۶

دکتر بهمن عبدی
آموزش های ازدواج همچنان بدون تفکیک مسئولیت
دستگاه ها پیش می رود / صفحه ۱۰

دکتر نیما بردیا فر
کاهش فضا های طبیعی همسرگزینی، نقش واسطه ها را
پررنگ تر کرده است / صفحه ۱۴

دکتر اکرم باجلان
سیاست گذاری ازدواج و خانواده در ایران نیازمند ساماندهی
نهادی و بازنگری جدی است / صفحه ۱۷

دکتر فاطمه قاسمی پور
خانواده رانمی توان با منطق صرفاً اقتصادی و کسب و کاری
سیاست گذاری کرد / صفحه ۲۱

گزارش تفصیلی نشست سوم

روابط عمومی موسسه تحقیقات جمعیت: کاهش آمار ازدواج، افزایش طلاق در سال‌های ابتدایی زندگی مشترک و تغییر نگرش نسل جوان به نهاد خانواده، همگی نشانه‌هایی از تحولی عمیق در زیست اجتماعی ایرانیان است؛ تحولی که نمی‌توان آن را صرفاً با شاخص‌های اقتصادی توضیح داد. در سال‌های اخیر، نقش رسانه‌ها، سیاست‌گذاری‌ها، آموزش‌های پیش از ازدواج و حتی الگوهای همسان‌گزینی، بیش از گذشته در کانون توجه پژوهشگران قرار گرفته است؛ موضوعی که ضرورت گفت‌وگوی علمی و بازاندیشی در رویکردهای موجود را دوچندان کرده است.

در همین زمینه، موسسه تحقیقات جمعیت کشور در راستای مسئولیت علمی، تحقیقاتی و اجتماعی خود سلسله نشست‌های علمی - تخصصی در ارتباط با موضوع ازدواج با همکاری دیگر نهادها و سازمان‌های ذینفع برگزار کرده که، سومین نشست از این سلسله نشست‌ها با عنوان «مشاوره، آموزش و الگوهای موفق در تسهیل ازدواج» روز سه‌شنبه ۹ دی‌ماه با همکاری کمیته زنان و خانواده مجمع تشخیص مصلحت نظام با هدف تقویت نگاه علمی به موضوع ازدواج برگزار شد.

در این نشست که دبیری آن را سرکارخانم دکتر فاطمه ترابی، معاون پژوهشی مؤسسه تحقیقات جمعیت کشور برعهده داشت، جمعی از اساتید و پژوهشگران حوزه ازدواج و خانواده به بررسی ابعاد آموزشی، رسانه‌ای و سیاستی تسهیل ازدواج پرداختند. در این نشست، دکتر عبدی به نقش رسانه‌ها در بازنمایی ازدواج و تأثیر آن بر نگرش جوانان پرداخت، دکتر چیت‌ساز اثربخشی آموزش‌های حین ازدواج و ضرورت بازننگری در آن‌ها را بررسی کرد، دکتر بردیافر با نگاهی تاریخی به موضوع همسان‌گزینی در ایران پرداخت و در پایان نیز دکتر باجلان الزامات سیاست‌گذاری در حوزه مشاوره ازدواج و خانواده را تشریح کرد.

آنچه در ادامه می‌آید، گزارش تفصیلی سومین نشست از سلسله نشست‌های مرتبط با موضوع ازدواج با عنوان «مشاوره، آموزش و الگوهای موفق در تسهیل ازدواج» در تاریخ سه‌شنبه برابر با ۹ دی‌ماه ۱۴۰۴ می‌باشد.

دکتر محمد چیت ساز

خانواده در سیاست‌گذاری‌های پس از انقلاب در کانون توجه قرار گرفته است

در ابتدای این نشست، دکتر محمدجواد چیت‌ساز، مدیر گروه جامعه‌شناسی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، به تشریح نتایج یک پژوهش در حوزه سنجش اثربخشی برنامه‌های آموزشی پیش از ازدواج پرداخت و بر لزوم بازنگری کیفی این آموزش‌ها تأکید کرد.

وی با اشاره به جایگاه خانواده در نظام حقوقی و سیاست‌گذاری کشور گفت: پس از پیروزی انقلاب اسلامی، خانواده به‌عنوان کانون اصلی رشد و تعالی جامعه در کانون توجه قرار گرفت؛ به‌گونه‌ای که بر اساس اصول قانون اساسی، خانواده نهادی بنیادین و مقدس شمرده شده و همه قوانین، مقررات، برنامه‌ها و سیاست‌ها باید در راستای تسهیل تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و تحکیم بنیان خانواده بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی تدوین و اجرا شوند. این رویکرد در اسناد بالادستی و سیاست‌های کلان کشور نیز به‌طور مکرر مورد تأکید قرار گرفته است.

وی با بیان اینکه در چند دهه اخیر خانواده ایرانی با چالش‌های متعددی مواجه شده است، افزود: یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، افزایش طلاق به‌ویژه در پنج سال نخست زندگی مشترک است. در پاسخ به این مسئله، برنامه‌های مختلفی برای کاهش طلاق طراحی و اجرا شده که از جمله مهم‌ترین آن‌ها برنامه ملی کنترل و پایش طلاق است. این برنامه در هفت محور شامل آموزش، مشاوره، حمایت اجتماعی، ترویج و فرهنگ‌سازی،

باروری، سلامت و برنامه‌بودجه به تصویب رسیده است.

◀ آموزش‌های حین ازدواج از کنترل جمعیت تا تحکیم خانواده تغییر مسیر داد

دکتر چیت‌ساز با تمرکز بر محور آموزش اظهار کرد: یکی از گروه‌های هدف اصلی در این محور، زوجین در آستانه ازدواج هستند. سابقه قانونی آموزش‌های حین ازدواج به مصوبه «تنظیم خانواده و جمعیت» در سال ۱۳۷۲ بازمی‌گردد؛ زمانی که وزارت بهداشت برای زوجینی که جهت انجام آزمایش‌های پیش از ازدواج مراجعه می‌کردند، کلاس‌های آموزشی با محور سلامت جنسی و کنترل جمعیت، به‌ویژه در حوزه پیشگیری از بارداری، برگزار می‌کرد.

به گفته مدیر گروه جامعه‌شناسی پژوهشگاه علوم انسانی، قوانین و سیاست‌های بعدی نیز بر اهمیت آموزش‌های ازدواج تأکید داشته‌اند؛ از جمله قانون تسهیل ازدواج جوانان که آموزش‌های مرتبط با ازدواج را مورد توجه قرار می‌دهد و همچنین سیاست‌های کلی جمعیت که بر آموزش‌های پیش، حین و پس از ازدواج تأکید دارند. وی در ادامه با اشاره به تحولات نهادی در این حوزه افزود: در سال ۱۳۹۴ و در پی فرمایشات مقام معظم رهبری، کارگروه ملی کنترل و کاهش طلاق ذیل شورای اجتماعی و فرهنگی زنان (وابسته به شورای عالی انقلاب فرهنگی) تشکیل شد که یکی از برنامه‌های مهم آن، پیگیری و توسعه آموزش‌های حین ازدواج بود. در این بازنگری، مدت زمان آموزش‌ها از ۲ به ۶ ساعت افزایش یافت و علاوه بر سلامت جنسی، سلامت جسمی نیز به محتوای آموزشی افزوده شد.

◀ کیفیت آموزش‌ها و مهارت‌های ارتباطی همچنان محل چالش است

وی ادامه داد: پس از سال ۱۴۰۰ و با تصویب قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، محتوای این آموزش‌ها توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی تعیین و اجرای آن به وزارت بهداشت سپرده شد؛ همچنین تأیید مربیان این دوره‌ها بر عهده نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری قرار گرفت. در آخرین تحول قانونی نیز، در قانون برنامه هفتم پیشرفت، آموزش‌های پیش از ازدواج به‌عنوان یکی از تکالیف وزارت کشور و ذیل کارگروه کنترل طلاق تعریف شده است.

این پژوهشگر با تأکید بر اهمیت ارزیابی برنامه‌ها تصریح کرد: طراحی و استقرار نظام پایش

و ارزیابی یکی از نیازهای ضروری هر سازمان است؛ چراکه میزان دستیابی به اهداف را مشخص کرده و اطلاعات لازم برای تصمیم‌گیری آگاهانه را در اختیار سیاست‌گذاران قرار می‌دهد. بر همین اساس، سنجش اثربخشی آموزش‌های پیش از ازدواج در دستور کار قرار گرفت و این پژوهش با همین هدف انجام شد.

وی هدف کلی مطالعه انجام شده را بررسی تأثیر آموزش‌های پیش از ازدواج بر استحکام روابط درون‌خانوادگی عنوان کرد و گفت: در این پژوهش، هم اثرگذاری آموزش‌ها بر گروه هدف و هم نیازهای آموزشی زوجین مورد سنجش قرار گرفت. پس از بررسی روش‌های مختلف ارزیابی، از جمله روش‌های مبتنی بر هدف، فرایند و رضایت‌ذی‌نفعان، در نهایت یک مدل تلفیقی با غلبه رویکرد هدف‌محور انتخاب شد که تحقق اهداف آموزشی را پیش و پس از برگزاری دوره‌ها مورد بررسی قرار می‌دهد.

دکتر چیت‌ساز با اشاره به شرایط اجرای پژوهش خاطرنشان کرد: این مطالعه در دوران شیوع کرونا انجام شد و محدودیت شدید دسترسی به جامعه آماری، یکی از چالش‌های اصلی پژوهش به شمار می‌رفت. با این حال، نتایج به دست آمده نشان داد که اکثریت شرکت‌کنندگان، کیفیت و کارآمدی دوره‌ها را در سطح متوسط و متوسط رو به بالا و در برخی موارد متوسط رو به پایین ارزیابی کرده‌اند.

وی افزود: در ارزیابی بلندمدت، موفقیت دوره‌ها در افزایش انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری زوجین در مواجهه با شرایط سخت زندگی مورد سنجش قرار گرفت که بخش قابل توجهی از افراد، کارآمدی بالای دوره‌ها در این زمینه را تأیید کرده‌اند.

◀ زمان برگزاری کلاس‌ها و محتوای آموزشی نیازمند بازنگری است

دکتر چیت‌ساز در بخش دیگری از سخنان خود به چالش‌های محتوایی این آموزش‌ها اشاره کرد و گفت: این پژوهش بر روی زوجینی انجام شد که دو تا سه سال از ازدواج آن‌ها گذشته بود و نتایج نشان داد که اگرچه دوره‌ها در نهایت به افزایش آگاهی زوجین منجر شده و از این جهت کارآمد بوده‌اند، اما تأکید اصلی آموزش‌ها همچنان بر افزایش آگاهی است؛ در حالی که مسئله اصلی در حوزه ازدواج، کمبود مهارت‌های رفتاری و ارتباطی است. وی ادامه داد: بسیاری از محتوای آموزشی این دوره‌ها در فضای مجازی وجود دارد، اما این محتواها پراکنده‌اند و نسخه‌ای منسجم، پالایش شده و مورد تأیید رسمی در دسترس نیست. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تحقق اهداف این دوره‌ها ارتباط مستقیمی با کیفیت برگزاری آموزش‌ها دارد و این عامل، نقشی بسیار تعیین‌کننده ایفا می‌کند.

دکتر چیت‌ساز در پایان به برخی ملاحظات اجرایی اشاره کرد و گفت: زمان برگزاری این کلاس‌ها نیز یکی از چالش‌هاست؛ چراکه زوجین معمولاً با استرس‌های فراوان وارد این دوره‌ها می‌شوند و همین موضوع از اثربخشی آموزش‌ها می‌کاهد. به نظر می‌رسد انتقال این آموزش‌ها به زمان مناسب‌تر می‌تواند اثربخشی آن‌ها را افزایش دهد. همچنین نتایج نشان می‌دهد زوجینی با سطح تحصیلات بالاتر رضایت کمتری از این دوره‌ها دارند که این مسئله ضرورت تنوع بخشی به محتوا و شیوه‌های آموزشی را بیش از پیش برجسته می‌کند.

دکتر بهمن عبدی

آموزش‌های ازدواج همچنان بدون تفکیک مسئولیت دستگاه‌ها پیش می‌رود

سخنران بعدی این نشست، دکتر بهمن عبدی، مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی و توسعه اجتماعی وزارت ورزش و جوانان بود که با تشریح سیاست‌ها، عملکردها و چالش‌های آموزش‌های ازدواج، بر ضرورت بازنگری جدی در محتوای آموزش‌های پیش از ازدواج و پرهیز از پیچیده‌سازی این امر اجتماعی تأکید کرد. وی در ابتدای سخنان خود با قدردانی از برگزارکنندگان و حاضران در نشست، اظهار کرد: یکی از موضوعات مهم و مأموریت‌های اصلی وزارت ورزش و جوانان، آموزش‌های ازدواج است. بر اساس بخشنامه هیئت وزیران در سال ۱۳۹۷ که توسط معاون وقت رئیس‌جمهور ابلاغ شد، آموزش‌های ازدواج به‌طور مشخص به سه بخش پیش از ازدواج، حین ازدواج و پس از ازدواج تقسیم شد. طبق این آیین‌نامه، آموزش‌های پیش و پس از ازدواج برای غیر دانشجویان به وزارت ورزش و جوانان و آموزش‌های حین ازدواج به وزارت بهداشت واگذار شد.

دکتر عبدی با اشاره به تحولات قانونی بعدی افزود: در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت که در سال ۱۴۰۰ تصویب شد، چارچوب و محتوای آموزش‌های حین ازدواج مشخص شد و وزارت بهداشت مکلف گردید ۶ ساعت آموزش رایگان را در سه محور «افزایش مهارت‌های زندگی»، «مهارت‌های جنسی و ارتباطی» و «افزایش آگاهی حقوقی زوجین» ارائه دهد. با این حال، درباره کیفیت اجرای این آموزش‌ها و کفایت این زمان برای

پوشش چنین موضوعات مهمی، همچنان بحث‌ها و تردیدهای جدی وجود دارد؛ به ویژه آنکه در عمل، برخی از این آموزش‌ها به شکل زمان‌ها کوتاه و محدود با حضور مربیان بهداشت برگزار می‌شود

مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی و توسعه اجتماعی وزارت ورزش و جوانان با اشاره به وظایف این وزارتخانه گفت: ما بر اساس تکالیف ابلاغی هیئت وزیران و با تفکیک روشن وظایف دستگاه‌ها، آموزش‌های پیش از ازدواج را در قالب کارگاه‌های تخصصی آموزش ازدواج و خانواده به شهروندان ارائه می‌دهیم. برای ساماندهی نوع، کیفیت و محتوای این آموزش‌ها، تصمیم گرفتیم دبیرخانه ملی آموزش‌های ازدواج و خانواده را ایجاد کنیم. وی با ارائه آماری از فعالیت‌ها تصریح کرد: در سال گذشته، با صرف اعتباری بالغ بر ۷۰ میلیارد تومان، حدود ۱۲ هزار کارگاه آموزشی تخصصی برگزار شد که بیش از ۵۰۴ هزار نفر در آن‌ها شرکت کردند. همچنین در سال جاری تاکنون، حدود ۸۴۰۰ کارگاه آموزشی برای نزدیک به ۳۵۰ هزار نفر برگزار شده است.

◀ آموزش‌های پیش از ازدواج چگونه به پیچیده‌سازی ازدواج دامن می‌زنند؟

دکتر عبدی با تأکید بر آسیب‌شناسی این برنامه‌ها گفت: مسئله اصلی ما امروز محتوای آموزش‌های پیش از ازدواج است. این سؤال جدی مطرح است که در این دوره‌ها دقیقاً چه موضوعاتی باید آموزش داده شود. تجربه شخصی من در این حوزه نشان می‌دهد که ما گاه ناخواسته، از طریق این آموزش‌ها، امر ازدواج را پیچیده‌تر کرده‌ایم. در کنار صنعت مراسم ازدواج و رسانه‌های مرتبط با آن، عملاً نوعی «صنعت آموزش ازدواج» نیز شکل گرفته که به جای تسهیل، در برخی موارد به مانع ذهنی برای جوانان تبدیل شده است.

وی افزود: بسیاری از این آموزش‌ها بر سطح خرد و قابلیت‌های فردی تمرکز دارند و تصویری از یک فرد ایده‌آل و کامل برای ازدواج ترسیم می‌کنند؛ فردی که باید به ده‌ها مهارت و ویژگی ممتاز مجهز باشد تا شایستگی ازدواج پیدا کند. این رویکرد، به جای تسهیل ازدواج، موجب ایجاد انتظارات غیرواقعی و موانع ذهنی در مسیر ازدواج جوانان می‌شود. از همین رو، ما در این زمینه به کمک جامعه علمی و پژوهشی نیاز داریم.

مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی و توسعه اجتماعی وزارت ورزش و جوانان ادامه داد: ما در وزارتخانه یک بسته سیاستی اولیه تدوین کرده‌ایم و تلاش کرده‌ایم از تمرکز صرف بر مسائل فردی به سمت توسعه فردی و آگاهی‌بخشی نسبت به مخاطرات و آسیب‌های پس از

ازدواج نیز حرکت کنیم. اما پرسش اساسی این است که آیا می‌توان یک محتوای استاندارد ملی برای آموزش‌های پیش از ازدواج تدوین کرد؟ آیا چنین محتوایی در دسترس است؟ و اگر قرار است تدوین شود، باید شامل چه محورها و موضوعاتی باشد؟

◀ تغییر نگرش جوانان به ازدواج به چالشی نوپدید در جامعه تبدیل شده است

وی با اشاره به تحولات نگرشی در جامعه گفت: بر اساس بررسی‌ها، خود مفهوم ازدواج نیز با چالش مواجه شده و تغییر رویکرد معناداری در نگاه جوانان به ازدواج شکل گرفته است. ازدواج از یک امر طبیعی، ضروری و دارای کارکرد اجتماعی و هنجاری، به یک انتخاب شخصی تبدیل شده است. در همین راستا، مرکز افکارسنجی وزارت ورزش و جوانان در پی طراحی یک پروژه افکارسنجی با تمرکز بر این موضوع است.

دکتر عبدی یکی دیگر از چالش‌های نوپدید را ابهام در هویت جنسی و تکثر هویت فردی در میان برخی جوانان عنوان کرد و گفت: این مسئله، فرآیند ازدواج را با چالش‌های جدیدی مواجه کرده و بروز رفتارهای نامتعارف جنسی به یکی از دغدغه‌های مشاوران مراکز ازدواج تبدیل شده است. این پرسش مطرح است که آیا پرداختن به چنین موضوعاتی در آموزش‌های پیش از ازدواج ضروری است یا خیر؛ موضوعی که نیازمند پژوهش علمی دقیق است.

وی با اشاره به نقش وزارت ورزش و جوانان در ساماندهی مراکز مشاوره اظهار کرد: طبق آیین‌نامه جدید، وزارت ورزش و جوانان به‌عنوان متولی صدور مجوز مراکز تخصصی مشاوره ازدواج و خانواده معرفی شده و در حال حاضر حدود ۱۷۰۰ مرکز تخصصی مشاوره ازدواج در کشور فعال هستند. در نه ماهه سال جاری، حدود ۵۴۵ هزار نفر به این مراکز مراجعه کرده‌اند که ۲۲ درصد آن‌ها مربوط به مشاوره پیش از ازدواج بوده است.

دکتر عبدی ادامه داد: هرچند در حوزه اختلالات روانی، پروتکل‌های درمانی و مداخلاتی استاندارد وجود دارد و در مشاوره پیش از ازدواج نیز از چارچوب‌ها و آزمون‌های مشخصی استفاده می‌شود، اما این پرسش جدی مطرح است که این آزمون‌ها تا چه حد به شناخت واقعی و عمیق طرفین از یکدیگر کمک می‌کنند؟

وی با اشاره به پژوهش مرکز پژوهش‌های مجلس در سال ۱۴۰۴ گفت: در این پژوهش که با تمرکز بر آموزش‌های حین ازدواج انجام شده، به صراحت اعلام شده است که این دوره‌ها از ضعف برنامه‌ریزی در تدوین محتوای کارآمد رنج می‌برند و اهداف، محتوا و تناسب آن‌ها با ساختارهای فرهنگی و اقتضائات شخصیتی، اجتماعی و تحصیلی مخاطبان دچار

چالش است. همچنین در حوزه مربیان و ساختار اجرایی نیز ضعف‌هایی وجود دارد که در آموزش‌های ما نیز قابل مشاهده است.

◀ **تجمل‌گرایی و صنعت ازدواج، مسیر تسهیل ازدواج جوانان را دشوار کرده است**

دکتر عبدی در بخش دیگری از سخنان خود به تجمل‌گرایی در ازدواج پرداخت و گفت: در سال ۱۴۰۳ تعداد ازدواج‌ها به حدود ۴۹۸ هزار فقره کاهش یافته است؛ در حالی که این عدد در سال ۱۴۰۱ نزدیک به ۶۰۰ هزار فقره بود. به نظر می‌رسد بتوان این روند را با افزایش تورم، رشد هزینه‌های ازدواج و تحولات اقتصادی کشور مقایسه و تحلیل کرد. وی افزود: امروزه با شکل‌گیری صنعت ازدواج، نوعی مناسک اسراف‌کارانه توسط برخی مشاوران، پیمانکاران و فعالان مراسم ازدواج ایجاد شده است. ارائه تصاویر رویایی، تجملاتی و غیرواقعی از ازدواج در رسانه‌ها، این آیین اجتماعی و مذهبی را به یک فعالیت اقتصادی و کالایی تبدیل کرده است. ازدواج از ماهیت کارکردی خود فاصله گرفته و به یک رویداد پرهزینه بدل شده؛ رویدادی که پیامدهای آن نادیده گرفته می‌شود و گاه به ابزاری برای تمایز اجتماعی تبدیل می‌گردد.

دکتر عبدی با اشاره به اقدامات حمایتی وزارت ورزش و جوانان گفت: در کنار این چالش‌ها، ما برای کاهش هزینه‌های ازدواج با بیش از ۵۴۰۰ مرکز و صنف خدماتی تفاهم‌نامه امضا کرده‌ایم که خدمات خود را با تخفیف تا ۵۰ درصد به زوجین ارائه می‌دهند. وی در ادامه تأکید کرد: لازم است بررسی کنیم زوجینی که بسیاری از این فرایندها و هزینه‌های تحمیلی را حذف کرده‌اند، چه درصدی را تشکیل می‌دهند و این حذف چه تأثیری بر پایداری ازدواج داشته است. رسانه‌ها، به‌ویژه در فضای مجازی، نقش مهمی در بازتولید صنعت ازدواج دارند و نمایش افراطی مراسم‌ها می‌تواند به کاهش تمایل به ازدواج منجر شود. شواهد نشان می‌دهد در مناطقی که هزینه‌های ازدواج کمتر است، تعداد ازدواج‌ها بیشتر است. این مسائل ضرورت بازاندیشی در نگاه فرهنگی، رسانه‌ای و سیاستی به ازدواج را بیش از پیش آشکار می‌سازد.

دکتر نیما بردیافر

کاهش فضاهای طبیعی همسرگزینی، نقش واسطه‌ها را پررنگ‌تر کرده است

دکتر نیما بردیافر، دکتری جامعه‌شناسی و پژوهشگر حوزه ازدواج، در ادامه نشست به تبیین الگوهای موفق تسهیل‌گری و همسان‌گزینی پرداخت و با نگاهی تاریخی و تطبیقی، نقش و کارکرد همسان‌گزینی را در ایران و سایر جوامع بررسی کرد. وی با اشاره به وضعیت کنونی مراکز همسان‌گزینی در کشور گفت: مخاطبان اصلی همسان‌گزینی در حال حاضر عمدتاً متولدین دهه ۶۰ هستند و حدود ۸۰ تا ۹۰ درصد مراکز فعال، تمرکز خود را بر این گروه سنی قرار داده‌اند؛ موضوعی که نشان‌دهنده کاهش فضاهای طبیعی همسرگزینی و افزایش نیاز به واسطه‌گری در جامعه امروز است.

◀ همسان‌گزینی در فرهنگ‌های مختلف جهان تاریخ طولانی دارد

دکتر بردیافر با بیان اینکه همسان‌گزینی پدیده‌ای جدید نیست، افزود: این مسئله در جهان سابقه‌ای طولانی دارد. در قرون گذشته، به‌ویژه در شرق آسیا، همسان‌گزینی به‌طور جدی وجود داشته است. در چین، از عصر «ژو»، همسان‌گزینان به‌صورت فعال فعالیت می‌کردند و حتی از طالع‌بینی برای سنجش میزان سنخیت زوجین بهره می‌گرفتند. در ژاپن نیز سنتی دیرینه وجود داشت که طی آن، همسان‌گزینان برای سامورایی‌ها همسر انتخاب می‌کردند و اصالت و صحت اطلاعات افراد اهمیت بالایی داشت؛ به‌گونه‌ای که این

واسطه‌ها عملاً حافظ مرزهای طبقاتی بودند. این کارکرد، در دوران معاصر نیز با کمک شبکه‌های مجازی و فناوری‌های نوین همچنان ادامه یافته است. وی نزدیک‌ترین الگوی همسان‌گزینی به ایران را تجربه یهودیان دانست و گفت: در سنت یهودی، «شادخان‌ها» به عنوان واسطه‌های ازدواج نقش محوری داشتند. در دوران دیاسپورا و پراکندگی یهودیان، این واسطه‌ها به صورت هوشمندانه عمل می‌کردند و با پیوند دادن دختران خانواده‌های تاجر و ثروتمند به طلاب یهودی، تلاش می‌کردند نهاد مذهب را از نظر اقتصادی و قدرت اجتماعی تقویت کنند. این پژوهشگر حوزه ازدواج ادامه داد: در انگلستان، کشیش‌ها نقش جدی در همسان‌گزینی داشتند و پس از جنگ جهانی دوم، برای جبران کاهش جمعیت و فراهم کردن فرصت ازدواج برای جنگجویانی که امکان تشکیل خانواده را از دست داده بودند، به طور فعال وارد این حوزه شدند. در فرانسه نیز پدیده‌ای با عنوان تاجران عشق شکل گرفت و در کشورهایی مانند کره نیز اشکال خاصی از همسان‌گزینی رواج داشته است.

◀ همسان‌گزینی در ایران از مشاطه‌ها تا واسطه‌های دیجیتال دگرگون شده است

دکتر بردیافر با اشاره به سیر تاریخی همسان‌گزینی در ایران گفت: همسان‌گزینی در ایران دارای ریشه‌ای عمیق است و می‌توان آن را در قالب یک دوره سه‌گانه تحلیل کرد. در دوره سنتی، واسطه‌ها حافظ مرزهای طبقاتی و اجتماعی بودند. در دوره‌های جدید نیز با واسطه‌های تکنوکرات و تحلیل‌گر داده مواجه هستیم که از تحلیل‌های روان‌شناختی برای تطبیق افراد استفاده می‌کنند.

وی با اشاره به دوران قاجار افزود: در این دوره، همسان‌گزینی به صورت تخصصی و حرفه‌ای دنبال می‌شد و «مشاطه‌ها» و «دلاله‌ها» به عنوان یک شغل رسمی در این حوزه فعالیت می‌کردند. این افراد به دلیل حضور در اندرونی‌ها، امکان مشاهده دختران را داشتند و اصطلاحاً به آن‌ها «جوشکار» اطلاق می‌شد.

به گفته این جامعه‌شناس، در دوره رضاشاه و با تصویب قوانین جمعیتی و الزام ثبت رسمی ازدواج، فعالیت این صنف با محدودیت مواجه شد. از سوی دیگر، با افزایش حضور اجتماعی زنان، فضای آشنایی مستقیم گسترش یافت و امکان ازدواج‌های عاشقانه - هرچند محدود - فراهم شد. در دوران جنگ تحمیلی نیز واسطه‌گری برای ازدواج همسران شهدا، به عنوان امری ارزشمند و اجتماعی تلقی می‌شد.

دکتر بردیا فرادامه داد: در دهه‌های ۷۰ و ۸۰، با دیجیتالی شدن جامعه و افزایش فردگرایی، با واسطه‌های دیجیتال مواجه شدیم؛ واسطه‌هایی که در ابتدا غیرقانونی تلقی می‌شدند اما به تدریج مشروعیت اجتماعی پیدا کردند. در نهایت، با تصویب قوانین جدید، به ویژه قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در سال ۱۴۰۰، همسان‌گزینی به امری نهادی و تا حدی دولتی تبدیل شد و مراکز رسمی کنونی شکل گرفتند.

◀ همسان‌گزینی پاسخی به انسدادهای ارتباطی ازدواج است

وی تأکید کرد: آنچه در تمام این دوره‌ها ضرورت وجود واسطه را ایجاد کرده، نوعی انسداد ارتباطی بوده است؛ چه در گذشته و چه در جامعه امروز. در گذشته، همسان‌گزین‌ها به کارکرد اجتماعی ازدواج توجه داشتند و پیوند میان دو خانواده، طایفه یا حتی دو واحد سیاسی را دنبال می‌کردند؛ به گونه‌ای که ازدواج می‌توانست به آشتی میان دو کشور در حال جنگ منجر شود.

این پژوهشگر حوزه ازدواج با اشاره به تغییر کارکرد همسان‌گزینی در عصر جدید گفت: امروز معیارهای همسان‌گزینی تغییر کرده و عواملی مانند اخلاق، دین، فرهنگ، تحصیلات و ویژگی‌های فردی در اولویت قرار گرفته‌اند. همسان‌گزینی که پیش‌تر حافظ مرزهای اجتماعی بود، اکنون بیشتر بر سنجش و تطبیق دو فرد تمرکز دارد.

دکتر بردیا فرادامه افزود: در نظرسنجی‌ها، «نیافتن همسر دلخواه» به یکی از عوامل مهم در کاهش ازدواج تبدیل شده است. اگرچه مسائل اقتصادی برجسته می‌شوند، اما در کنار آن، کاهش فضاهای همسرگزینی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. وی همچنین با تأکید بر کارکرد نهایی همسان‌گزینی تصریح کرد: یکی از مهم‌ترین خروجی‌های همسان‌گزینی، دستیابی به ازدواج پایدار و رضایت از زندگی مشترک است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد در شهرهایی که همسایگی و محله‌محوری پررنگ‌تر است، میزان ازدواج بالاتر است و برعکس. همسان‌گزینان جدید می‌توانند با هموار کردن مسیر یافتن افراد مرتبط و هم‌سنخ، به افزایش پایداری ازدواج کمک کنند.

دکتر اکرم باجلان

سیاست‌گذاری ازدواج و خانواده در ایران نیازمند ساماندهی نهادی وبازنگری جدی است

دکتر اکرم باجلان، کارشناس ارشد مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، در نشست علمی و تخصصی «مشاوره، آموزش و الگوهای موفق در تسهیل ازدواج» ضمن قدردانی از برگزاری این نشست توسط موسسه تحقیقات جمعیت کشور، به تبیین رویکرد سیاست‌گذاری ازدواج و خانواده در ایران پرداخت و بر ضرورت ساماندهی، نظارت و بازنگری در نظام ارائه خدمات مشاوره ازدواج و خانواده تأکید کرد.

◀ توجه سیاست‌گذار به مشاوره خانواده از دهه ۷۰ آغاز شد

وی با اشاره به مبانی سیاست‌گذاری در قانون اساسی، اظهار کرد: در سیاست‌های کلان کشور، بر استفاده از ظرفیت‌های مختلف برای تحکیم نهاد خانواده تأکید شده و یکی از مهم‌ترین این ظرفیت‌ها، خدمات مشاوره ازدواج و خانواده است. بررسی سیاست‌های مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری و قوانین نشان می‌دهد که قانون‌گذار از دهه ۷۰ به بعد به صورت جدی به استفاده از این ظرفیت توجه داشته است.

باجلان افزود: در دهه ۷۰ شاهد شکل‌گیری واحدهایی در کنار واحدهای مدنی بودیم و توجه به مشاوره در سیاست‌های شورای عالی جوانان نیز در دهه ۸۰ به عنوان یکی از مصوبات این شورا مطرح شد. در همین دهه، سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره

به‌عنوان یک سازمان صنفی، با هدف تحکیم نهاد خانواده وارد مرحله‌ای نهادی‌تر شد.

◀ دهه ۹۰ به نقطه عطف ورود الزامی مشاوره به فرایند طلاق تبدیل شد

وی دهه ۹۰ را نقطه عطف سیاست‌گذاری در این حوزه دانست و تصریح کرد: با تصویب قانون حمایت از خانواده، به‌ویژه ماده ۱۶، مشاوره‌های پیش از طلاق که پیش از آن صرفاً توصیه‌ای بودند، به‌صورت الزامی در فرآیند طلاق وارد شدند. هدف از این اقدام، ایجاد نوعی «سرعت‌گیر» در روند طلاق بود. این رویکرد، همسو با سیاست‌های کلی خانواده و جمعیت ابلاغی مقام معظم رهبری و نیز سند مهندسی فرهنگی کشور است که هر دو بر استفاده از خدمات مشاوره با رویکرد فرهنگی و بومی تأکید دارند.

این کارشناس مرکز پژوهش‌های مجلس با اشاره به برنامه هفتم توسعه گفت: طبق ماده ۸۰ برنامه هفتم توسعه، ساماندهی و گسترش خدمات مشاوره ازدواج و خانواده مورد تأکید قرار گرفت و آیین‌نامه اجرایی آن نیز در شهریورماه و در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به تصویب رسید.

◀ ضعف زیرساخت‌ها و چالش‌های نظام آموزشی، مانع تربیت مشاوران خانواده شد

باجلان با تحلیل محتوای سیاست‌ها، اصلاح اختلاف زوجین را یکی از محورهای پررنگ در اسناد سیاستی دانست و افزود: چالش اصلی آنجاست که وقتی قانون در سال ۱۳۹۱ تصویب شد، زیرساخت‌های لازم وجود نداشت. در تبصره‌های قانونی تأکید شده بود تا زمان فراهم شدن زیرساخت‌ها از ظرفیت‌های سازمان بهزیستی استفاده شود؛ در حالی که سازمان بهزیستی در آن مقطع ورود تخصصی به حوزه خانواده نداشت و مشاوران خاص خانواده تربیت نشده بودند. با این حال، ریل‌گذاری به سمت ایجاد مراکز مشاوره خانواده در این سازمان آغاز شد.

وی ادامه داد: در سال ۱۳۹۷ تفاهم‌نامه‌ای میان قوه قضاییه و سازمان بهزیستی منعقد شد و سامانه «تصمیم» راه‌اندازی شد که زوجین از طریق آن درخواست خود را ثبت می‌کردند. در سال ۱۴۰۳ نیز سامانه «مسیر» راه‌اندازی شد و در حال حاضر زوجین ملزم هستند برای دریافت خدمات مشاوره در این سامانه ثبت‌نام کنند.

به گفته این کارشناس، استفاده از ظرفیت مشاوره برای پیش و پس از ازدواج نیز در مواد قانونی مختلف مورد توجه قرار گرفته و همواره بر بومی، ایرانی و اسلامی بودن این خدمات

تأکید شده است. وی خاطر نشان کرد: این در حالی است که بخش عمده منابع آموزشی در دانشگاه‌ها ترجمه‌ای است و آموزش‌ها بیشتر تابع سلیقه اساتید است؛ موضوعی که چالش‌های جدی در نظام آموزشی این حوزه ایجاد کرده است. باجلان با انتقاد از شیوه تربیت مشاوران گفت: آموزش مشاوره باید مانند رشته پزشکی، مهارت‌محور و مبتنی بر تجربه عملی باشد، اما در حال حاضر اغلب دانشجویان آموزش‌های صرفاً تئوریک می‌بینند و ناچارند با هزینه‌های بالا در کارگاه‌های خارج از دانشگاه شرکت کنند؛ آن هم بدون آن که تجربه عملی مؤثر برایشان فراهم شود. این مسئله، به‌ویژه در حوزه خانواده، یک چالش اساسی در تربیت مشاوران و روان‌شناسان ایجاد کرده است.

◀ تعدد متولیان، ضرورت ساماندهی نهادی سیاست‌گذاری خانواده را برجسته کرد

وی ساماندهی و نظارت بر خدمات مشاوره را از محورهای مورد تأکید سیاست‌های کلی خانواده و جمعیت و سند مهندسی فرهنگی دانست و افزود: ورود برنامه هفتم توسعه به این حوزه نیز ناشی از همین تأکیدهای مکرر و عدم تحقق آن‌ها در عمل بوده است. بررسی تحولات سیاستی نشان می‌دهد که سیاست‌ها عمدتاً پسینی بوده‌اند و نتوانسته‌اند اهداف قانون‌گذار را به‌طور کامل محقق کنند.

این کارشناس مرکز پژوهش‌های مجلس با اشاره به تعدد دستگاه‌های متولی در این حوزه گفت: با ورود شورای عالی جوانان و سازمان ملی جوانان به عرصه توسعه مراکز مشاوره ازدواج و خانواده و همچنین شکل‌گیری سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره در سال ۱۳۸۴، نوعی رسمیت قانونی ایجاد شد که در کنار فرصت‌ها، چالش‌هایی نیز به همراه داشت. این سازمان، علی‌رغم جایگاه قانونی، نتوانست به‌طور کامل رضایت خدمت‌گیرندگان و خدمت‌دهندگان را تأمین کند یا به بازوی علمی و پژوهشی مؤثری برای دستگاه‌های دولتی تبدیل شود.

باجلان افزود: با تصویب قانون حمایت از خانواده، قوه قضاییه نیز وارد این عرصه شد و سازمان بهزیستی نیز رسمیت بیشتری برای ورود به حوزه خانواده پیدا کرد. در کنار این‌ها، بیش از ۱۵ دستگاه اجرایی دیگر، از جمله آموزش و پرورش و برخی وزارتخانه‌ها، اقدام به ایجاد مراکز مشاوره برای جامعه هدف خود کردند؛ مراکزی که در عمل به عموم مردم نیز خدمات ارائه می‌دهند. این وضعیت، به تعارض و پراکندگی در سیاست‌گذاری و اجرا منجر شده است.

وی با اشاره به برنامه هفتم پیشرفت گفت: در این برنامه، معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری مأمور شده است تا طی پنج سال، تمامی سیاست‌های مرتبط با ازدواج و خانواده را تجمیع کند. با وجود برگزاری جلسات متعدد و تدوین پیش‌نویس آیین‌نامه‌ها، آیین‌نامه نهایی با چالش‌های جدی مواجه است و زحمات انجام شده، به ویژه از سوی مرکز پژوهش‌های مجلس، به طور کامل به ساماندهی مؤثر منجر نشده است. دکتر باجلان در ادامه تأکید کرد: باید به مراکز مشاوره مانند پزشکان معنوی و روحی نگاه کرد؛ چرا که افراد عمیق‌ترین ابعاد زندگی خود را با مشاوران در میان می‌گذارند و هر کسی صلاحیت این کار را ندارد.

دکتر فاطمه قاسمپور

خانواده را نمی توان با منطق صرفاً اقتصادی و کسب و کاری سیاست گذاری کرد

خانم دکتر قاسمپور در ادامه سخنان دکتر اکرم باجلان، با اشاره به چالش های موجود در فرآیند سیاست گذاری و تنظیم گری خدمات مشاوره ازدواج و خانواده، گفت: گفتگوهای سخت و طولانی با برخی دوستان و مسئولان داشتیم که متأسفانه به توافق نرسید؛ چرا که دو نگاه کاملاً متفاوت بر این بحث حاکم بود. یک نگاه، نگاهی اقتصادی و مبتنی بر منطق کسب و کار است و نگاه دیگر، نگاهی فرهنگی و اجتماعی به نهاد خانواده.

◀ سیاست گذاری خانواده نباید تابع منطق کسب و کار باشد

وی افزود: اختلاف اصلی بر سر این مسئله بود که آیا حوزه خانواده، مشاوره و روان شناسی باید مانند سایر کسب و کارها دیده شود یا خیر. از نظر ما، صدور مجوز در این حوزه نباید تأیید محور باشد، بلکه باید ثبت محور همراه با صلاحیت سنجی فردی باشد؛ به این معنا که پیش از ورود افراد به این فرآیند، صلاحیت های تخصصی، اخلاقی و حرفه ای آن ها به دقت بررسی شود.

◀ تنظیم گری هوشمند، شرط حفظ کیفیت خدمات مشاوره خانواده است

دکتر قاسمپور تأکید کرد: خانواده یک بنگاه اقتصادی نیست. وقتی درباره خانواده و زوجین صحبت می کنیم، با مجموعه ای پیچیده و حساس روبه رو هستیم که هر نوع

آموزش، آگاهی یا مهارتی که به آن داده می‌شود، می‌تواند آثار عمیق و بلندمدت فردی و اجتماعی به همراه داشته باشد. این موضوع با سایر حوزه‌های کسب‌وکار کاملاً متفاوت است و نمی‌توان با همان منطق به آن ورود کرد.

وی در پایان خاطرنشان کرد: نظام حکمرانی باید از قابلیت تنظیم‌گری هوشمندانه برخوردار باشد؛ تنظیم‌گری‌ای که هم نظارت و مسئولیت‌پذیری را تضمین کند و هم امکان کنش‌گری مردمی و فعالیت‌های اجتماعی مؤثر را از بین نبرد. اگر تنظیم‌گری به گونه‌ای باشد که میدان عمل مردم و متخصصان واقعی تضعیف شود، عملاً به هدف اصلی خود ضربه خواهد زد.

